

Dana DUMA

Modelul cinematografic polonez

Abstract

The author tries to find the reasons why Polish Cinema is the most powerful and healthy among the cinemas of ex-communist countries. A good cinema law, a dialogue between filmmakers generations, a strong industrial structure, an excellent cinema school and last, but not least, the support of the national audience are some of them.

Deși resuscitarea spectaculoasă a cinematografului românesc din ultimii doi ani ne-ar putea face să ne simțim cumva evadați din „plutonul” fostelor țări comuniste din Europa, bunul simț, dar și realitatea producției de film din acest spațiu, ar trebui să ne îndemne mai adesea la compararea evoluției noastre în contextul său. Iar în acest peisaj cinematografic Polonia a rămas, ca și înainte de 1989, un model de reușită. Cu toate că am avut șansa, grație participării la festivaluri internaționale, să văd succese recente ale cinematografului polonez, rarele apariții ale peliculelor din Polonia pe ecranele românești (cu excepția Festivalului European) m-au făcut

să simt apariția unor „goluri de informație” în cultura mea cinematografică. Mai ales pentru că, înainte de 1989, vedem, în sălile obișnuite ori „pe sub mână”, toate filmele unor regizori polonezi precum Andrzej Wajda, Krzysztof Kieslowski, Krzysztof Zanussi sau Jerzy Kawalerowicz, mituri cinefile pentru mulți dintre noi.

Am avut șansa de a-mi completa tabloul evoluției cinematografului polonez grație invitației Institutului Polonez de la București de a participa la o vizită de documentare pe agenda căreia s-a aflat o vizită la celebra școală de film de la Lodz și urmărirea programului din ultimele trei zile ale Festivalului de la Gdynia (17-22 septembrie).

O continuitate benefică

Trebuie să recunoaștem că în Polonia șocul post-comunist n-a generat o criză majoră, ca la noi. Nici de producție, nici morală. Iar continuitatea benefică a fost asigurată de cineștii care au reușit, în anii '70-'80, să facă, vorba unuia dintre ei, „filme pe banii statului împotriva statului”. Cinematograful polonez dinainte de 1989 a avut un apăsător caracter politic și, chiar și atunci când se recurgea la un limbaj esopic, spectatorii erau antrenați să descifreze imediat criticile la adresa totalitarismului comunist. Iar cineștii care au semnat astfel de filme și au câștigat cu ele un imens prestigiu internațional (mai ales Wajda cu *Omul de marmură* și *Omul de fier*, dar și reprezentanții acelui „cinema al neliniștii morale”, în frunte cu Zanussi și Kieslowski) au avut un important cuvânt de spus și după căderea Zidului Berlinului. Prestigiul imens al acestora i-a plasat în fruntea reconstrucției cinematografului național care n-a avut probleme dramatice de redefinire a identității.

Dificila găsire a surselor de finanțare, care în celelalte țări fost comuniste au dus la scăderea dramatică a producției, a fost aici privilegiată la început de sprijinul guvernamental, apoi de o foarte bună lege a cinematografiei, din 2005. Colectarea banilor în fondul cinematografic funcționează acum aproape la fel de bine

ca în Franța, așa încât, în 2007, s-a ajuns la cifra-record de 37 de pelicule de ficțiune de lungmetraj și aproximativ 130 de scurtmetraje. Să nu uităm că filmele poloneze contează pe interesul publicului național și că producțiile proprii au ocupat în *box office* locuri fruntașe, înaintea unor *block buster-uri* americane (vezi, de pildă *Prin foc și sabie* de Jerzy Hoffman, *Pan Tadeusz* de Andrzej Wajda sau *Quo vadis* de Jerzy Kawalerowicz). Dar asta și pentru că în Polonia n-a fost demantelată cu inconștiență (ca în România) rețeaua sălilor de cinema, iar multiplexurile au răsărit în toate orașele țării. Numeroasele săli de tip Europa Cinemas ajută, de asemenea, la cunoașterea unor producții poloneze și europene. Unul dintre filmele care au profitat de această structură sănătoasă de distribuție a fost *4 luni, 3 săptămâni și 2 zile* care a rulat cu succes pe ecranele poloneze.

Iar pentru că semnalăm continuitatea ca factor important al evoluției post-comuniste a cinematografului polonez, această impresie mi-a fost confirmată de participarea la Festivalul Național al Filmului de la Gdynia, unde vechii maeștri su fost prezenți și omagiați. Jerzy Kawalerowicz, autorul unor pelicule legendare precum *Maica Ioana a îngerilor*, a fost onorat la această ediție cu un Premiu de platină pentru întreaga carieră.

Iar celebrul Andrzej Wajda a prezentat aici, în avanspremieră *Katyn*, noua lui creație între timp nominalizată la Oscarul pentru film străin. Regizorul octogenar pornește de la un episod tragic din istoria recentă a Poloniei: masacrarea, în 1940, a peste 20.000 de ofițeri și soldați în pădurea Katyn, crimă de război ce a fost multă vreme atribuită Germaniei naziste pentru ca, de la începutul anilor '90, să se rezeleze convingătoare do-

vezi despre vinovăția armatei sovietice. Deși bazat pe o scrupuloasă documentație, filmul nu este o „reconstituire” a evenimentelor, ci o meditație asupra dramei omului captiv în mecanismele absurde ale istoriei. Introducerea unor dialoguri din *Antigona* lui Sofocle subliniază legăturile subtile dintre dramele personale și cea colectivă. Elementele autobiografice dau accente personale acestei reflecții pentru că Wajda vorbește în acest film și despre pierderea propriului tată, unul dintre ofițerii uciși la Katyn.

Scenele din final, de o cruzime greu de suportat, dau sentimentul unei traume încă vii în conștiința națiunii poloneze. Tocmai de aceea filmul a avut un mare succes de public, iar polemicele generate de reacțiile nervoase din partea Rusiei au sporit curiozitatea publicului.

Un cinema plural

Față de cinematograful românesc post-comunist, unde există o evidentă fractură între generații, în cel polonez mi s-a părut că nu se poate vorbi de așa ceva și că cineștii de toate vârstele lucrează și coexistă relativ pașnic. Cel puțin din peliculele prezentate la Gdynia, se remarcă un echilibru între regizorii mai vechi și mai noi, dar și între cinematograful așa-numit de autor și cel de divertisment.

Un cineast încă tânăr, Andrzej Jakimovski a câștigat cu *Trucuri* Marele Premiu și al Premiul pentru imagine. Comedie sentimentală ce ne aduce în memorie atmosfera din filmele școlii cehe, filmul cucerește prin factura specială a umorului său și prin pregnanța portretelor. Povestea unui băiat de 12 ani și a surorii lui de 17 care încearcă împreună să pună în aplicare „trucuri” pentru a-l readuce acasă pe tatăl lor impresionează prin capacitatea autorului de a descoperi spectaculosul în spatele unor destine aparent banale. Foarte bine filmat și montat, *Trucuri* impresionează și prin sinceritatea tonului, prin haloul afectuos care înconjoară personajele sale. Criticul Mateusz Werner semnală că acest tip de cinema, intimist și personal, este o reacție la „copleșitoarea importanță a scandalului mediatic și la istoria politizată a cinematografului polonez”¹. Acestei categorii îi

mai aparțin și pelicule precum *Totul va fi bine* de Tomasz Wyszniowski, *Din pricina dragostei* de Leszek Wosiewicz sau *Miercuri, joi dimineața* de Grzegorz Pacek.

S-a mai remarcat, în competiție, *Timp pentru a muri* de Dorota Kedzierzawska, povestea unei bătrâne care își dezmoștenește fiul obsedat de vânzarea vilei sale și care, într-un elan de altruism, lasă invidiata casă drept moștenire unei școli. Cu o remarcabilă protagonistă, actrița Danuta Szaflarska (Premiul de interpretare feminină), în vârstă de 90 de ani, pentru care s-a scris special acest rol, și cu o abordare ironică a temei rapacității în vreme de tranziție, filmul este deopotrivă un succes de critică și de public.

Comedia pare un gen favorit important în producția poloneză actuală. Printre filmele premiate la Gdynia se numără *Rezerwat* de Lukasz Palkowski (Premiul publicului) povestea

1. În „Young Polish Cinema”, Adam Mickiewicz Institute, 2006

unui fotograf înamorat de o coafeză curtată și de un mafiot. Iar o altă peliculă agreată de spectatori este *Testosteron* de Tomasz Koncki și Andrzej Saramonowicz, povestea unei reuniuni de amici care se transformă într-o delirantă dezbatere despre sex.

După succesul uriaș de public al filmului *Porci* (1992) și a sequel-ului său *Porci 2* (1993), ambele seminate de Wladyslaw Pasikowski, aducerea pe ecran a faunei interlope create de perioada de tranziție a devenit, ca și în alte cinematografii din fostele țări comuniste, o constantă. Printre producțiile reprezentând această tendință s-au detașat, la Festivalul de la Gdynia, *Mica grădină a Domnului* de Jacek Bromski sau *Martor al acuzării* de Jarosław Sypniewski și Jacek Filipiak. Personajul noului mafiot sau al afaceristului care are legături cu mediile mafioate capătă o tratare diferită, de la caz la caz, dar prezența lor nu este un ingredient exotic, ci un detaliu realist, inclus sub presiunea actualității.

Unele filme de acțiune încearcă să construiască și un nivel secund, de dezbatere morală de larg interes. Printre cele mai semnificative titluri se numără *Korowod* (distribuit internațional sub titlul *O întorsătură a destinului*) regizat de Jerzy Stuhr cunoscut nouă mai ales în calitate de actor (în filmele lui Kieslowski, de pildă), premiat la Gdynia pentru scenariu.

Eroul principal este un bărbat șantajat de foști securiști, iar dispariția lui misterioasă se dovedește propria sa opțiune, în încercarea de a-și feri familia de mizeriile din trecut pe care le-ar fi revelat cei pe care refuză să-i mai servească azi. Stuhr s-a străduit să evite didacticismul și tezisul, favorizând investigația de tip detectiv. Acumularea de coincidențe lasă însă uneori impresia de telenovelă, deși pelicula se urmărește cu interes. În această categorie se înscrie și *Speranța* de Stanisław Mucha, cu o narațiune în cheie polițistă, pornind de la furtul unui tablou.

O școală prestigioasă

Dar sănătatea cinematografiei poloneze nu este datorată numai continuității, legislației favorizante și forței industriei filmului. Școlile de cinema din Polonia, de mare prestigiu și înainte de căderea comunismului, rămân și azi unele

dintre cele mai bune din Europa. Am admirat întotdeauna filmele studențești poloneze prezentate în festivaluri internaționale unde fac deseori figură de producții profesionale. În Polonia există mai multe facultăți de cinema, de stat și particulare, dar cea mai puternică dintre ele rămâne Școala de la Lodz, pe care am avut șansa de a o vizita. Școala care se laudă cu absolvenți precum Wajda, Kieslowski, Polanski sau Zanussi oferă într-adevăr un mediu privilegiat pentru formarea unui cineast. Și nu e vorba numai de platourile, studiourile, sălile de proiecție și aparatura de învidiat, ci despre un nivel de exigență, de la selectarea candidaților până la seriozitatea curiculei, care a rămas constant. Nu e de mirare că absolvenții, fie ei regizori, operatori, monteurii sau sunetiști asigură cinematografului polonez acea marcă de calitate inconfundabilă. E limpede că pentru Polonia cinematograful e o chestiune de mândrie națională.